

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 1 (33), 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Видається з 2018 року
Періодичність: 4 рази на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 3 від 26.03.2025)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, “Україніка наукова”, ESJL.
Реєстрація суб’єкта у сфері онлайн-медіа: Рішення
Національної ради України з питань телебачення і
радіомовлення № 3053 від 07.11.2024 року. Ідентифікатор
медіа: R40-05594.
Суб’єкт у сфері онлайн-медіа – Приватне акціонерне
товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія управління персоналом» (вул. Фрометівська, буд.
2, м. Київ, 03039, iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: D8 – Право, D9 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає за
собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальність за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ “ВНЗ “Міжрегіональна Академія
управління персоналом”
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law and public administration
Published from 2018
Pereodisity: 4 times a year
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 3 from March 26, 2025)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
“Україніка наукова”, ESJL.
Registration of online media: Decision of the National Coun-
cil of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision
No. 3053 as of 07.11.2024. Media ID: R40-05594.
Media entity – Private Joint-Stock Company «Higher
education institution «Interregional Academy of Personnel
Management» (03039, Kyiv, Frometivska str., 2, iapm@iapm.
edu.ua, tel. (044) 490-95-00).
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: D8 – Law, D9 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 1 (33), 2025. Київ : ПрАТ
“ВНЗ “Міжрегіональна Академія управління персоналом”, 2025. 74 с.

Головний редактор

Щокін Ростислав Георгійович, доктор юридичних наук, професор, Президент Міжрегіональної Академії управління персоналом

Члени редакційної колегії:

Яблонська-Бонса Йоланта, професор, доктор юридичних наук, керівник кафедри теорії, філософії та історії права Академії Леона Козьмінського в Варшаві, головний редактор часопису «Критика права» (Республіка Польща)

Міхальський Томаш, доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету, Гданськ (Республіка Польща), tomasz.michalski@ug.edu.pl

Ніколас Шмітт, кандидат наук, старший науковий співробітник Інституту федералізму Університету Фрібургу (Швейцарія), Nicolas.schmitt@unifr.ch

Перцев Роман Валерійович, кандидат юридичних наук, відділ ідентифікації та криміналістики (DIFC) Поліція Ізраїлю, Єрусалим (Ізраїль)

Вечорек Лешик, доктор хабілітований, доцент, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та криміналістики Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельц (Республіка Польща), wieczorekleszek@op.pl

Яскренія Єжи, професор, доктор хабілітований (Dr Hab), декан Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельце, завідувач кафедри конституційного, європейського і міжнародного публічного права, Віце-президент Правління Польського Товариства конституційного права, Спікер Товариства Польських парламентаріїв, член Правління Європейського Товариства колишніх парламентаріїв Ради Європи (FP-AP) в Парижі (Республіка Польща), jerzyl@hot.pl

Акімова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування, l_akimova@ukr.net

Якимчук Аліна Юрївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування, alinayakim@ukr.net

Заросило Володимир Олексійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Сопілко Ірина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету

Кисленко Дмитро Петрович, доктор педагогічних наук, кандидат юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Хаджирарева Світлана Костянтинівна, доктор наук з державного управління, професор, заступник директора Української школи урядування

Рябцев Геннадій Леонідович, доктор наук з державного управління, професор, професор Києво-Могилянської школи врядування, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Яровой Тихон Сергійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна», tikhon_9563963@ukr.net

Барабаш Юрій Григорович, доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Скрипнюк Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

Губанов Олег Олександрович, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри службового та медичного права, Навчально-науковий інститут права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Нестерович Володимир Федорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, mail@lduvs.edu.ua

Тимошенко Юрій Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заступник директора Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Швець Катерина Павлівна, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Муравйов Кирило Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Нестор Віталій Романович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Амелін Олександр Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Адам Адріан Останек, доктор наук, доктор габілітований, професор Військового технологічного університету (Республіка Польща)

Мануель Давид Массено, доцент Політехнічного інституту Бежа (Португалія)

Агнешка Шпак, доктор габілітований, професор кафедри міжнародної безпеки Інституту досліджень безпеки, Торунь (Республіка Польща), szpak@journals.maur.kiev.ua

Олександра Леткова, доктор права, доцент, юридичний факультет Університету Матея Бела, Банска Бистрица (Словаччина)

Мартін Белтран Сауседо, кандидат наук, професор, юридичний факультет Abogado Ponciano Arriaga Leija, Автономний університет Сан-Луїс-Потосі (Мексика)

Chief Editor

Shchokin Rostyslav Heorhiiovych, Doctor of Law, Professor, President of the Interregional Academy of Personnel Management

Members of the editorial board:

Jablonska-Bonsa Jolanta, Professor, Doctor of Law, Head of the Department of Theory, Philosophy and History of Law of Kozminski University, Editor-in-Chief of Critique of Law (Republic of Poland)

Tomasz Michalski, Doctor of Science, Associate Professor at the Department of Geography of Regional Development, University of Gdansk, Gdansk (Republic of Poland), *tomasz.michalski@ug.edu.pl*

Nicholas Schmitt, PhD, Senior Researcher at the Institute of Federalism, University of Friborg (Switzerland), *Nicolas.schmitt@unifr.ch*

Pertsev Roman Valeriiovych, PhD (Law), Division of Identification and Forensic Science (DIFC) of Israel Police, Jerusalem (Israel)

Vechorek Leshyk, Doctor Habilitated, Associate Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Criminology, Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce (Republic of Poland), *wieczorekleszek@op.pl*

Yaskrenia Jerzy, Professor, Doctor Habilitated (Dr. Hab.), Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce, Head of the Department of Constitutional, European and International Public Law, Vice-President of the Board of the Polish Society of Constitutional Law, Speaker of the Society of Polish Parliamentarians, Member of the Board of the European Society of Former Parliamentarians (FP-AP) in Paris (Republic of Poland), *jerzyj@hot.pl*

Akimova Lyudmyla Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor at the Department of Financial and Economic Security of the National University of Water Management and Nature Resources Use (Ukraine)

Yakymchuk Alina Yuriyivna, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Resources Use, *alinayakim@ukr.net* (Ukraine)

Zarosylo Volodymyr Oleksiovych, Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law-Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Sopilko Iryna Mykolayivna, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law of the National Aviation University (Ukraine)

Kyslenko Dmytro Petrovych, Doctor of Pedagogy, PhD in Law, Professor, Leading Researcher, National Defence University of Ukraine (Ukraine)

Khadzhiradeva Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Deputy Director of the Ukrainian School of Government, Head of the Center for Evaluation of Candidates for Civil Service Positions (Ukraine)

Ryabtsev Hennadiy Leonidovych, Doctor of Science in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at Kyiv-Mohyla School of Government, Chief Researcher at the National Institute for Strategic Studies (Ukraine)

Yarovoy Tikhon Serhiiovych, Doctor of Sciences in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at the Department of International Relations and Political Consulting of the Institute of Law and Public Affairs, Open International University of Human Development "UKRAINE", *tikhon_9563963@ukr.net* (Ukraine)

Barabash Yuriy Hryhorovych, Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Academic Affairs of Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine)

Skrypniuk Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine (Ukraine)

Hubanov Oleh Oleksandrovych, Doctor of Law, Professor, Associate Professor at the Department of Service and Medical Law, Educational and Research Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Nesterovych Volodymyr Fedorovych, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State and Law Disciplines of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, *mail@lduvs.edu.ua* (Ukraine)

Tymoshenko Yuriy Petrovych, PhD in Law, Professor, Deputy Director of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Shvets Kateryna Pavlivna, Doctor of Sciences in Public Administration, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Civil Law Disciplines and International Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Vice-Rector, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Muraviov Kyrilo Volodymyrovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Nestor Vitalii Romanovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Amelin Oleksandr Yuriiovych, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Adam Adrian Ostanek, DSc, Dr. Hab., Professor at the Military University of Technology (Republic of Poland)

Manuel David Masseno, Associate Professor, Polytechnic Institute of Beja (Portugal)

Agneszka Shpak, Dr. Hab., Professor at the Department of International Security, Institute of Security Studies, Torun (Republic of Poland), *sypak@journals.maup.kiev.ua*

Alexandra Letkova, JUDr., Associate Professor, Faculty of Law Matej Bel University, Banska Bystrica (Slovakia)

Martín Beltrán Saucedo, PhD, Full Professor, Faculty of Law Abogado Ponciano Arriaga Leija, Autonomous University of San Luis Potosí (Mexico)

Аганін Б. Ю.

Окремі види небезпеки у процесі розміщення відкритої інформації у різноманітних джерелах та і мережі інтернет..... 6

Бантишев О., Стрельбицька Л., Стрельбицький М.

Окупанти – злочинці: об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, що ними вчиняються в Україні в умовах повномасштабної війни.....12

Габ М. І., Тмашівський М. О.

Штучний інтелект у юриспруденції: ефективність, точність і демократизація правосуддя..... 23

Зуб А. А.

Застосування безпілотних технологій для охорони об'єктів критичної інфраструктури..... 28

Кірін Р. С., Баранов П. М.

Класифікація суб'єктів експертно-гемологічних правовідносин.....33

Нестеренко А.

Цифрові гроші та фінансова система: регулювання, переваги та ризики..... 44

Пилипченко О. О., Семенець-Орлова І. А.

Проблеми забезпечення прав людини в контексті сучасних міграційних тенденцій.....52

Сервецький І. В., Сушко О. В.

Історичні засади боротьби з корупцією..... 59

Суслін С. В.

Правові аспекти міжнародного співробітництва України у сфері протидії інформаційним загрозам в умовах воєнного стану.....67

Пилипченко Олег Олександрович,

доктор філософії в галузі економіки, доцент кафедри управління бізнесом ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», керуючий партнер Адвокатського бюро «Олега Пилипченка», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; officerpilipchenko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2424-4918>

Семенець-Орлова Інна Андріївна,

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; innaorlova@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-9227-7426>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Анотація. У статті проаналізовано проблему забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб у перспективному розрізі. Автори розглядають конституційно-правове регулювання та особливості міграційних процесів в Україні. Здійснено огляд проблеми реалізації окремих положень Конституції України, Законів України, підзаконних нормативно-правових актів. Досліджується міграційний рух населення в Україні.

Наголошено, що у короткостроковій перспективі (2025–2026 роки) кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні може знизитися. Перспективи розв'язання проблеми ВПО, зокрема і в царині усього спектру забезпечення прав людини і громадянина, залежить від ефективності державних програм з підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб за місцем їхнього тимчасового проживання. Внутрішнє переміщене населення залишається одним із найсерйозніших соціально-демографічних викликів для України, який для свого вирішення потребує значних зусиль як з боку держави, так і міжнародних партнерів. В іншому випадку багато хто з ВПО, які вже перебувають за межею бідності, будуть змушені безповоротно покинути країну.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що міграційна ситуація в Україні демонструє стійко негативні тенденції, пов'язані з масовою еміграцією, зростанням кількості біженців і внутрішньо переміщених осіб. Основна, фундаментальна причина таких процесів лежить у триваючому військовому конфлікті, який системно знищує в країні енергетичний сектор, житловий сектор, транспортний сектор, охорону здоров'я, освіту та багато іншого. Незважаючи на окремі періоди міграційного приросту, загальне міграційне сальдо залишається від'ємним, що посилює демографічну кризу і послаблює соціально-економічний потенціал країни. Ба більше, проблеми працевлаштування, брак житла і слабка державна підтримка змушують багатьох громадян залишати країну в пошуках кращого життя, а тих, хто виїхав, – приймати рішення про неповернення на Батьківщину навіть у повоєнний час.

Для стабілізації ситуації необхідне запровадження комплексу дій. По-перше, необхідне реформування міграційної політики, яка в останнє десятиліття формувалася під впливом здебільшого політичних чинників і мала стихійний характер. Міграційна політика має бути спрямована на компенсацію дефіциту робочої сили, а також на створення довгострокових механізмів управління міграційними потоками. По-друге, слід розробити і впровадити програми зі стимулювання громадян, які виїхали за кордон, повертатися додому. Йдеться як про біженців, так і про емігрантів. По-третє, необхідне ефективне адміністрування ринку праці, важливо створювати не тільки робочі місця, а й стимули для економічної активності громадян. По-четверте, держава має активно співпрацювати з міжнародними партнерами для залучення інвестицій (для фінансування програм із повернення українців, які виїхали за кордон, реінтеграції внутрішньо переміщених осіб тощо). Без комплексного підходу Україна ризикує зіткнутися з довгостроковими демографічними проблемами, що загрожують національній безпеці та сталому розвитку країни. Водночас ми розуміємо, що представлені кроки матимуть найбільшу ефективність тільки у випадку припинення на території України бойових дій.

Ключові слова: права людини, міграція, Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини, міжнародні стандарти, національні суди, імплементація рішень, захист вразливих груп, міжнародні механізми, правова гармонізація, реформа судової системи, якісні та доступні публічні послуги, права споживачів, механізми захисту, національна безпека.

Pylypchenko Oleh Oleksandrovych,

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor at the Department of Business Management, «Interregional Academy of Personnel Management», Managing Partner Law Firm «Oleh Pylypchenko», 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; officepylypchenko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2424-4918>

Semenets-Orlova Inna Andriyivna,

Doctor of Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Administration «Interregional Academy of Personnel Management», 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; innaorlova@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-9227-7426>

PROBLEMS OF ENSURING HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF MODERN MIGRATION TRENDS

Abstract. *The article analyzes the problem of ensuring the rights of internally displaced persons in a prospective perspective. The authors consider the constitutional and legal regulation and features of migration processes in Ukraine. The problem of implementing certain provisions of the Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine, and subordinate regulatory legal acts is reviewed. The migration movement of the population in Ukraine is studied.*

It is emphasized that in the short term (2025–2026) the number of internally displaced persons in Ukraine may decrease. The prospects for solving the problem of IDPs, in particular in the field of the entire spectrum of ensuring human and civil rights, depend on the effectiveness of state programs to support and integrate internally displaced persons at their place of temporary residence. Internally displaced population remains one of the most serious socio-demographic challenges for Ukraine, which requires significant efforts from both the state and international partners to resolve. Otherwise, many IDPs who are already below the poverty line will be forced to irrevocably leave the country.

So, summing up the above, we can state that the migration situation in Ukraine demonstrates persistently negative trends associated with mass emigration, an increase in the number of refugees and internally displaced persons. The main, fundamental reason for such processes lies in the ongoing military conflict, which systematically destroys the country's energy sector, housing sector, transport sector, healthcare, education and much more. Despite individual periods of migration growth, the overall migration balance remains negative, which exacerbates the demographic crisis and weakens the country's socio-economic potential. Moreover, employment problems, lack of housing and weak state support force many citizens to leave the country in search of a better life, and those who have left – to decide not to return to their homeland even in the post-war period.

To stabilize the situation, it is necessary to introduce a set of actions. First, it is necessary to reform migration policy, which in the last decade was formed under the influence of mostly political factors and was of a spontaneous nature. Migration policy should be aimed at compensating for the shortage of labor, as well as at creating long-term mechanisms for managing migration flows. Second, it is necessary to develop and implement programs to encourage citizens who have gone abroad to return home. This applies to both refugees and emigrants. Third, effective administration of the labor market is necessary, it is important to create not only jobs, but also incentives for the economic activity of citizens. Fourth, the state should actively cooperate with international partners to attract investments (to finance programs for the return of Ukrainians who have gone abroad, the reintegration of internally displaced persons, etc.). Without a comprehensive approach, Ukraine risks facing long-term demographic problems that threaten the country's national security and sustainable development. At the same time, we understand that the steps presented will be most effective only if hostilities cease on the territory of Ukraine.

Key words: *human rights, migration, European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, international standards, national courts, implementation of decisions, protection of vulnerable groups, international mechanisms, legal harmonization, reform of the judicial system, high-quality and accessible public services, consumer rights, protection mechanisms, national security.*

Актуальність. Питання міграції є одним з ключових аспектів забезпечення національної безпеки та соціально-економічного розвитку багатьох країн світу, зокрема і нашої держави. Після розпаду СРСР Україна зіткнулася з серйозними викликами, пов'язаними з міграційними процесами, зумовленими багато в чому

тимими кризовими явищами, які виникали, розвивалися та продовжують існувати на її території [1, с. 8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню міграційного руху присвячені праці С. І. Пирожкова, О. В. Позняка, І. М. Прибиткової, Т. О. Разумової, М. Д. Рома-

нюка, Т. Ю. Рощина, А. У. Хомри, Н. О. Шульги, Л. В. Шаульської та ін. Багато науковців вивчали у своїх роботах не тільки причини, мотиви та чинники міграційних процесів, а також основні напрями (маршрути) міграційних потоків. Значна увага приділяється аналізу динаміки еміграції та імміграції, їхнього впливу на соціально-економічний розвиток держави. Водночас недостатня точність статистичних даних, відсутність єдиного комплексного підходу до управління міграційними процесами, а також вплив військових дій значно ускладнюють розуміння реальної картини міграції українців. Це зумовило актуальність дослідження особливостей міграційного потоку з України, його структурних змін та наслідків для демографічного, економічного та безпекового розвитку держави.

Метою статті є аналіз правових проблем міграційного потоку з України.

Виклад основного матеріалу дослідження. За офіційними даними, за роки незалежності Україна зазнавала як незначного припливу мігрантів із сусідніх країн і країн далекого зарубіжжя, так і значного відтоку населення. Кінець 80-х і початок 90-х років ХХ ст. ознаменувався кардинальними змінами в структурі міграційних процесів. Починають виникати нові форми міграційного руху, раніше не характерні для України. Суттєво збільшився відтік населення до країн Західної Європи та Північної Америки, що призвело до помітного зростання еміграції. Одночасно розвивається новий тип систематичної короткострокової комерційної міграції – так звана «човникова» торгівля, спрямована переважно в країни Східної Європи, Туреччину і Китай. Завдяки значній протяжності державного кордону Україна поступово перетворю-

ється на важливий транзитний коридор для нелегальних мігрантів із країн Азії, Африки та Близького Сходу, які прагнуть потрапити до країн Європи. У цей же час починається процес репатріації народів, раніше депортованих з українських територій радянською владою. До незалежної України повертаються кримські татари, німці, греки тощо. Додаткового імпульсу набуває еміграція наукових і висококваліфікованих кадрів, що призводить до «витоку мізків», який суттєво послаблює інтелектуальний потенціал країни. Поряд із цим Україна трансформується на державу активної трудової міграції: значна частина громадян шукає тимчасовий або постійний заробіток за кордоном. Деякі із зазначених процесів зародилися ще наприкінці 1980-х років, але їхня активна фаза розгорнулася саме після здобуття країною державного суверенітету.

Міграційні процеси в Україні включають два протилежні потоки: еміграцію та імміграцію. Особливістю міграційної динаміки країни є її від'ємне міграційне сальдо, що означає, що кількість громадян, які виїхали, перевищує кількість тих, хто в'їхав до країни (рис. 1). Водночас в історії нашої держави спостерігалися і позитивні міграційні тенденції, незважаючи на загальне переважання негативного (від'ємного) міграційного сальдо.

На початку 90-х років ХХ ст. у зв'язку з розпадом СРСР, поверненням осіб українського походження на історичну Батьківщину, прийомом Україною біженців з різних конфліктних територій колишнього Союзу (по 3 тис. осіб з Абхазії та Нагірного Карабаху, 5 тис. осіб з Таджикистану, 62 тис. осіб з Придністров'я тощо), спостерігалось постійне збільшення міграційного приросту населення. У 1991 році

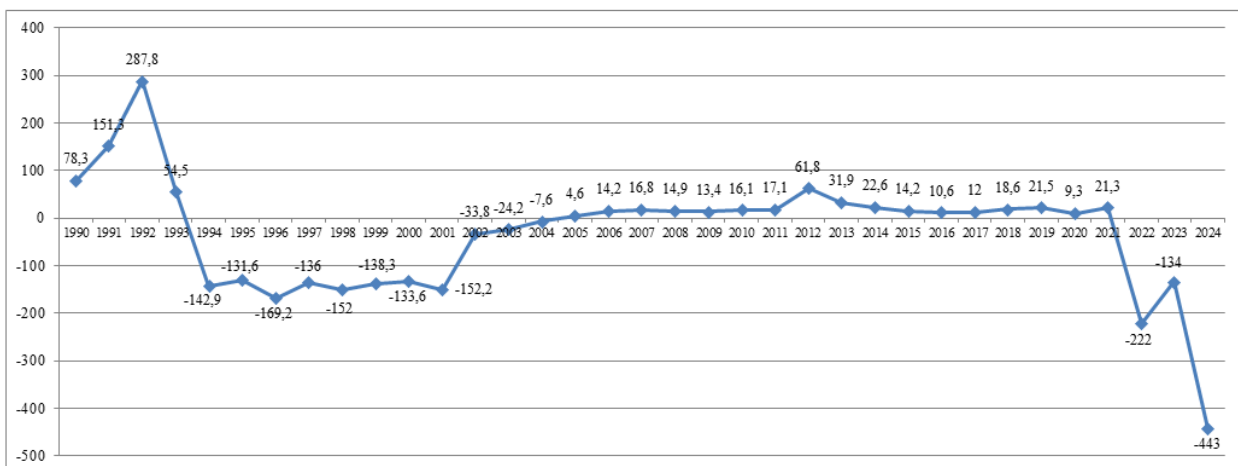

Рис. 1. Міграційний приріст населення України в 1990–2024 роках, тис. осіб*

*складено авторами за даними Державної служби статистики України (1990–2021 роки) та Прикордонної служби України (2022–2024 роки)

він становив 151,3 тис. осіб, а вже 1992 року сягнув 287,8 тис. осіб, що стало піковим значенням за весь період незалежності. Водночас підкреслимо: в цей історичний період безпрецедентного розмаху досягла еміграція євреїв з України. Так, у 1990 році з України емігрувало близько 72 тис. євреїв, а в 1991 році – 52 тис. євреїв. Однак уже 1993 року міграційний приріст сповільнився (54,5 тис. осіб), а починаючи з 1994 року у зв'язку з поглибленням економічної кризи, падінням рівня життя і зростаючою невизначеністю розпочалася різка еміграція населення країни, що призвела до виникнення від'ємного міграційного сальдо. У цей же період фіксується різке скорочення потоку іммігрантів. Це пояснюється кількома чинниками: з одного боку, виснаженням міграційного потенціалу репатріантів, а з іншого – економічними труднощами всередині країни, які робили Україну менш привабливою для переселенців. Таким робом, на кінець 1994 року від'ємне міграційне сальдо в країні склало 142,9 тис. осіб, а на кінець 1995 року – 131,6 тис. осіб. Наведені негативні тенденції зберігалися протягом другої половини 90-х років ХХ ст., аж до кінця 2001 року, коли щорічні втрати міграційного приросту населення стабільно перевищували позначку в 130 тис. осіб. Поступово, починаючи з 2002 року, темпи міграційного відтоку населення почали знижуватися, і до 2005 року в Україні вперше за десятиліття був зафіксований відносно невеликий міграційний приріст (4,6 тис. осіб). Зауважимо, що саме в 2005 році вперше від дня розпаду СРСР Російська Федерація виступила в ролі міграційного донора України, забезпечивши їй цього року приріст населення в розмірі 1,1 тис. осіб. До цього Україна в міграційному обміні з Росією тільки втрачала своє населення, зміцнюючи її демографічний потенціал. У наступні роки позитивний баланс міграційного приросту зберігався, але залишався на низькому рівні (від 13,4 до 17,1 тис. осіб). Найвищий показник міграційного приросту в новому тисячолітті Україна досягла в 2012 році – 61,8 тис. осіб.

З 2014 року, у зв'язку з початком збройного конфлікту на сході України та анексією Криму, міграційні процеси знову набули масового характеру. Країна зіткнулася з масштабним внутрішнім переміщенням населення, а також збільшенням еміграції. Незважаючи на збереження невеликого міграційного приросту у 2015–2021 роках (у середньому 10–20 тис. осіб на рік), ситуація різко змінилася в 2022 році. За підсумками цього року від'ємне міграційне сальдо становило 222 тис. осіб, а у 2023 році –

134 тис. осіб. У 2024 році Україна втратила 443 тис. осіб тільки внаслідок міграційних процесів.

Визначення точної кількості трудових мігрантів після 2022 року стало практично неможливим, оскільки хвиля вимушеної міграції, спричинена повномасштабною війною, кардинально змінила структуру міграційних потоків. До 2022 року українська трудова міграція мала відносно стабільні напрямки та характеристики, однак після початку воєнних дій мільйони громадян були вимушені покинути країну не в пошуках роботи, а з міркувань безпеки. У цих умовах чітке розмежування між трудовими мігрантами та біженцями стало вкрай складним. Багато українців, які виїхали в перші місяці війни, спочатку не мали планів працевлаштування, але згодом були змушені шукати роботу в приймаючих країнах, щоб забезпечити себе і свої сім'ї. Навпаки, частина трудових мігрантів, яка виїхала раніше, отримала статус біженця, що ще більше розмило межі між цими категоріями. До того ж значна частка біженців перебуває в «підвішеному стані», оскільки не визначилася з подальшими планами – залишатися за кордоном чи повертатися в Україну. Отже, традиційні методи обліку трудової міграції, які й раніше були малоефективними, більше не можуть відобразити бодай якоїсь реальної картини, а будь-які статистичні дані потребують корекції з урахуванням ситуації воєнного часу.

Загалом для України особливу небезпеку становить не те, що кількість громадян, які залишають країну як біженці, обчислюється мільйонами, а те, що їхні плани щодо повернення зазнають істотних змін. Дедалі більше українців бачать своє майбутнє і майбутнє своїх дітей у країнах, де вони зараз перебувають, а не в Україні. Як показало опитування, проведене мюнхенським Інститутом економічних досліджень (Institut für Wirtschaftsforschung) у червні 2024 року, майже чверть українських біженців у Європі не хочуть повертатися додому в довгостроковій перспективі. Це приблизно у 2,5 рази вище за показники, отримані незабаром після початку війни. Близько 35% біженців хочуть повернутися в Україну, щойно там знову стане безпечно; 4% планують повернутися найближчим часом, незалежно від ситуації з безпекою, а ще 25% не визначилися з вибором [14]. Останнім часом Україна нарощує зусилля з повернення якомога більшої кількості біженців. Допомогти в цьому має і нещодавно створене Міністерство національної єдності України. Однак як провідні українські чиновники, так і незалежні експерти сходяться на думці, що

масове повернення можливе тільки за умови дотримання трьох основних умов: робота, житло і безпека.

На початок 2025 року кількість ВПО становила 4,622 млн. осіб. Отже, незважаючи на те, що в 2024 році Україна втратила понад 3600 км² території, офіційна чисельність внутрішньо переміщених осіб знизилася на 250 тис. осіб. Це може свідчити про те, що значна кількість переселенців втрачають надію «пересидіти» гарячу фазу війни в Україні. Вони масово мігрують за кордон або вдаються до зворотної міграції (повертаються на тимчасово окуповані території або на постійне місце проживання в прифронтові території). Основна причина такого явища – соціально-економічні труднощі на новому місці перебування.

Згідно з даними UNHCR, понад 50% ВПО стикаються з проблемами довгострокового проживання. Багато переселенців не мають постійного житла, а наявні програми підтримки не покривають усіх нужденних. Державні компенсації за оренду житла або недостатні, або затримуються, що змушує людей повертатися на території, розташовані в районі бойових дій, або емігрувати в пошуках стабільних джерел доходу. Без вирішення житлової проблеми навряд чи можна говорити про нормалізацію умов життя переселенців в Україні. На жаль, доводиться констатувати, що житлову проблему для ВПО навряд чи можна буде вирішити найближчими роками. На сьогодні в Реєстр пошкодженого та знищеного майна вже внесено понад 240 тисяч об'єктів нерухомості. Це квартири, приватні будинки, комерційні та соціальні об'єкти, які постраждали внаслідок бойових дій. Загальна сума компенсацій, виходячи з передбачених державою виплат, має становити не менше 305 млрд. грн. Підкреслимо, що ця сума зростає з кожним днем з огляду на постійне додавання до Реєстру нових об'єктів. Слід зазначити, що держава не бере на себе повне покриття збитків, а лише частково компенсує вартість втраченого або пошкодженого житла. Зокрема: максимальний розмір компенсації за пошкоджену квартиру – 350 тис. грн.; за приватний будинок – 500 тис. грн.; середня сума компенсації за повністю знищене житло становить 2,121 млн. грн. Однак ці виплати не покривають усієї вартості нерухомості, особливо у великих містах або в регіонах із розвинутою інфраструктурою.

На 2025 рік у державному бюджеті на реалізацію програми «ЄВідновлення» виділено всього 4 млрд. грн., з яких: 3 млрд. грн. – на компенсації за знищене житло; 1 млрд. грн. – на компенсації

за пошкоджене житло. Якщо порівняти цю суму з необхідними 305 млрд. грн., стає очевидно, що навіть у кращому разі держава зможе покрити менше 1,3% від реальної потреби. Отже, переважна більшість постраждалих очікуватимуть на компенсацію десятиліттями, що особливо критично для внутрішньо переміщених осіб, які втратили не лише єдине житло, а й стабільне джерело доходу. Ба більше, навіть якщо людина й отримає компенсацію, то вона буде значно нижчою за ринкову вартість втраченої нею нерухомості. Не варто забувати, що станом на початок 2025 року бойові дії тільки посилюються, що призводить до збільшення знищеної та пошкодженої нерухомості. Навіть якщо бюджет програми «ЄВідновлення» збільшиться в майбутньому, він все одно відставатиме від реальних потреб. За таких умов держава змушена шукати додаткові джерела фінансування, включно з міжнародною допомогою, кредитними програмами та участю приватного бізнесу. Однак навіть із зовнішньою підтримкою цей процес буде довгим і складним, а отже, значна частина українців, які втратили житло, залишиться зі своїми проблемами наодинці.

Іншою проблемою внутрішньо переміщених осіб все ще залишається проблема працевлаштування. Багато хто стикається із серйозними бар'єрами під час пошуку роботи. Статус ВПО часто є стигматизованим в приймаючій громаді, пов'язаний з негативними оцінками, недовірою до цієї групи і такі уявлення проявляються при наймі на роботу. В частини роботодавців існують побоювання, що внутрішньо переміщені особи перебувають в незадовільному психологічному стані, що негативно впливатиме на виконання ними робочих обов'язків. Претендент на роботу з категорії ВПО часто сприймається роботодавцем як працівник, який в будь-який момент може звільнитись, оскільки може змінити місце проживання [6, с. 9]. До того ж у низці регіонів, де ВПО становлять значну частину населення, спостерігається перенасичення ринку праці, що ще більше знижує шанси на працевлаштування. Невеликі допомоги, які отримують вимушені мігранти, змушують їх шукати будь-яку роботу і тим самим чинити негативний вплив на місцевий ринок праці, що також негативно позначається на ставленні місцевих жителів до «приїжджих».

Загалом, незважаючи на зниження, загальна кількість ВПО все ще залишається надзвичайно високою, що робить проблему внутрішньо переміщених осіб однією з найгостріших для України. На нашу думку, у короткостро-

ковій перспективі (2025–2026 роки) кількість внутрішньо переміщених осіб може знизитися, але значна частина людей все ще залишиться в цьому статусі. Що стосується перспектив розв'язання проблеми ВПО, то вона залежить від ефективності державних програм з підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб за місцем їхнього тимчасового проживання. Внутрішнє переміщене населення залишається одним із найсерйозніших соціально-демографічних викликів для України, який для свого вирішення потребує значних зусиль як з боку держави, так і міжнародних партнерів. В іншому випадку багато хто з ВПО, які вже перебувають за межею бідності, будуть змушені безповоротно покинути країну.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що міграційна ситуація в Україні демонструє стійко негативні тенденції, пов'язані з масовою еміграцією, зростанням кількості біженців і внутрішньо переміщених осіб. Основна, фундаментальна причина таких процесів лежить у триваючому військовому конфлікті, який системно знищує в країні енергетичний сектор, житловий сектор, транспортний сектор, охорону здоров'я, освіту та багато іншого. Незважаючи на окремі періоди міграційного приросту, загальне міграційне сальдо залишається від'ємним, що посилює демографічну кризу і послаблює соціально-економічний потенціал країни. Ба більше, проблеми працевлаштування, брак житла і слабка державна підтримка змушують багатьох громадян залишати країну в пошуках кращого життя, а тих, хто виїхав, – приймати рішення про неповернення на Батьківщину навіть у повоєнний час.

Висновки. Для стабілізації ситуації необхідне запровадження комплексу дій. По-перше, необхідне реформування міграційної політики, яка в останнє десятиліття формувалася під впливом здебільшого політичних чинників і мала стихійний характер. Міграційна політика має бути спрямована на компенсацію дефіциту робочої сили, а також на створення довгострокових механізмів управління міграційними потоками. По-друге, слід розробити і впровадити програми зі стимулювання громадян, які виїхали за кордон, повертатися додому. Йдеться як про біженців, так і про емігрантів. По-третє, необхідне ефективне адміністрування ринку праці, важливо створювати не тільки робочі місця, а й стимули для економічної активності громадян. По-четверте, держава має активно співпрацювати з міжнародними партнерами для залучення інвестицій (для фінансування про-

грам із повернення українців, які виїхали за кордон, реінтеграції внутрішньо переміщених осіб тощо). Без комплексного підходу Україна ризикує зіткнутися з довгостроковими демографічними проблемами, що загрожують національній безпеці та сталому розвитку країни. Водночас ми розуміємо, що представлені кроки матимуть найбільшу ефективність тільки у випадку припинення на території України бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Весельська Л. А. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 2018. Т. 29(68). № 1. С. 8–12.
2. Габрелян А. Ю. Особливості функціонування міжнародних стратегічних альянсів. «Правові системи». Науково-практичний електронний журнал, 2018. № 1/2. С. 490–498.
3. Габрелян А. Ю. Переваги та недоліки створення міжнародних стратегічних альянсів. «Правові системи». Науково-практичний електронний журнал, 2018. № 3. С. 601–610.
4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022р. №332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#n54> (дата звернення: 20.02.2025)
5. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 20.02.2025)
6. Оцінка основних проблем пов'язаних із пошуком роботи жінками-ВПО. ГО «Центр зайнятості вільних людей», 2017. 145 с.
7. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014. № 26. Ст. 892
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015. № 1. Ст. 1.
9. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2025).
10. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання субсидії на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житлового приміщення та компенсації частини податку на доходи фізичних осіб або єдиного податку та військового збору: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2024р. №1225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

11. Marocico O., Brown K. Swimming rivers and faking illness to escape Ukraine's draft. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67120904> (дата звернення: 20.02.2025).
12. Polski rynek pracy a zagraniczni pracownicy. URL: <https://www.parp.gov.pl/component/content/article/78257:polski-rynek-pracy-a-zagraniczni-pracownicy> (дата звернення: 20.02.2025).
13. Pylypchenko O., Semenets-Orlova I. Features of Germany's Migration Policy in the Second Half of the XXth Century – the Beginning of the XXIst Century. *University Scientific Notes*, 2023. № 3-4 (93-94). P. 4–17.
14. Radchenko O., Kovach V., Semenets-Orlova I., Zaporozhets A. (Eds.). National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy. Springer Nature, 2023.
15. Rückkehr oder Integration – welche Perspektiven haben Geflüchtete aus der Ukraine? *IFO Schnelldienst*, 2024. 77. № 10. P. 3–35.
7. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy (2014). [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine] vid 15.04.2014, 1207-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 26, 892 [in Ukrainian].
8. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib (2015). [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]: *Zakon Ukrainy* vid 20.10.2014 r. № 1706-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 1, 1 [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta vedennia viiskovoho obliku pryzovnykiv, viiskovozoboviazanykh ta rezervistiv (2022) [On approval of the Procedure for organizing and maintaining military records of conscripts, military personnel and reservists]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 30.12.2022, 1487. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
10. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu shchodo nadannia subsydii na oplatu vartosti abo chastyny vartosti naimu (orendy) zhytlovoho prymishchennia ta kompensatsii chastyny podatku na dokhody fizychnykh osib abo yedynoho podatku ta viiskovoho zboru (2024) [On the implementation of a pilot project on providing subsidies for paying the cost or part of the cost of renting (rental) residential premises and compensating for part of the personal income tax or single tax and military levy]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 25.10.2024, 1225. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2024-%D0%BF#Text> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Veselska, L. A. (2018). Poniattia mihratsiia ta mihratsiinyi protses u suchasnykh naukovykh kontseptsiiakh [The concept of migration and the migration process in modern scientific concepts]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Derzhavne upravlinnia*, 29 (68), 1, 8–12 [in Ukrainian].
2. Habrelian, A. Yu. (2018). Osoblyvosti funktsionuvannia mizhnarodnykh stratehichnykh aliansiv [Peculiarities of the functioning of international strategic alliances], *«Pravovi systemy», Naukovo-praktychnyi elektronnyi zhurnal*, 1/2, 490–498 [in Ukrainian].
3. Habrelian, A. Yu. (2018). Perevahy ta nedoliky stvorennia mizhnarodnykh stratehichnykh aliansiv [Advantages and disadvantages of creating international strategic alliances], *«Pravovi systemy», Naukovo-praktychnyi elektronnyi zhurnal*, 3, 601–610 [in Ukrainian].
4. Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam [Some issues of paying housing allowance to internally displaced persons]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 20.03.2022 r. № 332. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#n54> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
5. Konventsiiia pro status bizhentsiv vid 28.07.1951 [Convention relating to the Status of Refugees] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
6. Otsinka osnovnykh problem poviazanykh iz poshukom roboty zhinkamy-VPO (2017). [Assessment of the main problems related to the search for work by IDP women], *NGO «Tsentr zainiatosti vilnykh liudei»*, 145 pgs. [in Ukrainian].
7. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy (2014). [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine] vid 15.04.2014, 1207-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 26, 892 [in Ukrainian].
8. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib (2015). [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]: *Zakon Ukrainy* vid 20.10.2014 r. № 1706-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 1, 1 [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta vedennia viiskovoho obliku pryzovnykiv, viiskovozoboviazanykh ta rezervistiv (2022) [On approval of the Procedure for organizing and maintaining military records of conscripts, military personnel and reservists]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 30.12.2022, 1487. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
10. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu shchodo nadannia subsydii na oplatu vartosti abo chastyny vartosti naimu (orendy) zhytlovoho prymishchennia ta kompensatsii chastyny podatku na dokhody fizychnykh osib abo yedynoho podatku ta viiskovoho zboru (2024) [On the implementation of a pilot project on providing subsidies for paying the cost or part of the cost of renting (rental) residential premises and compensating for part of the personal income tax or single tax and military levy]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 25.10.2024, 1225. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2024-%D0%BF#Text> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
11. Marocico, O., Brown, K. *Swimming rivers and faking illness to escape Ukraines draft*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67120904> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
12. Polski rynek pracy a zagraniczni pracownicy. Retrieved from: <https://www.parp.gov.pl/component/content/article/78257:polski-rynek-pracy-a-zagraniczni-pracownicy> [Mode to access: 20.02.2025] [in Ukrainian].
13. Pylypchenko, O., Semenets-Orlova, I. (2023). Features of Germanys Migration Policy in the Second Half of the XXth Century – the Beginning of the XXIst Century. *University Scientific Notes*, 2023. № 3-4 (93-94), 4–17.
14. Radchenko O., Kovach V., Semenets-Orlova I., Zaporozhets A. (2023). National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy. Springer Nature.
15. Rückkehr oder Integration – welche Perspektiven haben Geflüchtete aus der Ukraine? (2024) *IFO Schnelldienst*. 77. № 10, 3–35.